KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALARNING INTELLEKTUAL SALOHIYATINI OSHIRISHDA NEYROPEDAGOGIK, NEYROPSIXOLOGIK YONDASHUV IMKONIYATLARI

Ataxanova Dildoraxon Avazbekovna
Andijon davlat pedagogika instituti magistranti
ataxanovadildoraxon@gmail.com

Abstract: This article presents information about the possibilities of neuropedagogical and neuropsychological approaches to increase the intellectual potential of children of junior school age, as well as information about intellectual development and functional asymmetry.

Аннотация: В данной статье представлены сведения о возможностях нейропедагогического и нейропсихологического подходов для повышения интеллектуального потенциала детей младшего школьного возраста, а также сведения об интеллектуальном развитии и функциональной асимметрии.

Annotatsiya: Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarning intellektual salohiyatini oshirishda neyropedagogik, neyropsixologik yondashuv imkoniyatlari to'g'risida hamda intellektual rivojlanish, funksional assimetriya haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: intellekt, intellektual koeffitsent, funksional assimetriya, individual laterial profil.

Intellekt bu inson va hayvonlarni yangi muhitga moslashishi hisoblanadi. V.Shterni, J.Piaje, D.Veksler va boshqa avtorlar ham intellektni insonlarni yangi hayotiy sharoitlarga moslashashtiruvchi umumiy qobiliyat sifatida qarashgan. Ular o'z tadqiqotlarida amerikalik minglab maktab o'quvchilarini logityud metodi orqali tadqiq etishgan.

Tadqiqot jarayonida, dastlab ularni IQ (intellekt koefitsenti) aniqlab olindi. O'quvchilarni IQ koeffitsentiga qarab guruhlarga ajratdilar va 30, 40, 50, 60 yil oralig'ida kuzatishgan. Yillar davomida intellekt koeffitsenti yuqori bo'lgan sinaluvchilar hayotda, faoliyatda yuqori ko'rsatkichlarni ko'rsatishgan. IQ koeffitsenti pastroq bo'lgan sinaluvchilar ulardan farqli o'laroq 30 marta kam yutuqlarga erishishgan.[1]

Intellekt - dalillar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni tushunish qobiliyati. Bu qobiliyat belgilangan maqsadga erishishga olib boruvchi xarakatlarni ishlab chiqish uchun kerak bo'ladi.[2] Intellektual sifatlarning nerv fiziologik jihatlarini o'rganishda, albatta, bosh miya yarimsharlarining funksiyalari haqida aytib o'tish joizdir.

Intellektning nerv-fiziologik asoslari borasida A.R.Luriyaning izanishlari muhim ahamiyatga ega. “A.R. Luriya va uning izdoshlari tomonidan olib borilgan ishlar natijasida oliy psixik funksiyalarning tuzilishi va uning lokolizatsiyasi faoliyati natijasida o‘qish va yozishni amalga oshirilishi uchun miyaning dasturlash, ixtiyoriy boshqarish (III-blok, miyaning peshana qismi) hamda axborotni qabul qilish, qayta ishlash va saqlash qismi (II-blok miyaning ensa qismi) hamkorligida amalga oshirilishi taqiqotlar natijasida aniqlangan.”[3]

Ikkala yarimsharlar, shubhasiz, murakkab kognitiv jarayonlarda ishtirok etadilar, ammo ularning strategiyalari sezilarli darajada farq qiladi. Chap yarimsharli odamlar "qismdan to'liqgacha" yondashuv, ma'lumotlarni qayta ishlashning izchil va mantiqiy usuli bilan ajralib turadi, o'ng yarimsharlilar esa dunyoni "butundan qismlarga", intuitiv ravishda idrok etadilar. Masalan, chet tillarini o'qitish darajasida bu tilni o'zlashtirishning ikki turini aniqlashda namoyon bo'ladi: intuitiv-senzitiv (kommunikativ) va ratsional-mantiqiy (kommunikativ bo'lmagan). Shunday qilib, o'ng yarimsharlar uchun ma'lum bir faoliyat turining ijtimoiy va amaliy ahamiyatiga e'tibor qaratish kerak, chap yarimsharlar uchun esa kognitiv motivlar muhimroqdir, chunki ular birinchi navbatda bilimlarni o'zlashtirish jarayoniga jalb qilinadi.

Turli xil dominant yarimsharlarga ega bo'lgan odamlarning xulq-atvori va kognitiv farqlari ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o’rganilgan. (Chernigovskaya T.V., Deglin V.L., Menshutkin V.V. “Yarimsharlarning funktsional ixtisoslashuvi”; Moskvin V.A., Moskvina N.V., Sperry, Braginaotskaya va boshqalar).[4]

Funktsional miya assimetriyasining individual profillarining qiyosiy tahlili quyidagicha:

Chap yarimsharning assimetriyasi:

-tananing o'ng tomonini boshqaradi ma'lumotlarning ko'p qismini o'ng quloq, ko'z, o'ng qo'l, oyoqdan oladi;

-tahlil, tasnif, abstraksiya, algoritm, ketma-ketlik, induksiya xususiyatlari unga xosdir;

- ratsional-mantiqiy, belgili fikrlash;

-detallarni tahlil qilishning qat'iy tartibiga rioya qilgan holda ma'lumotlarni qismlarga bo'lib qayta ishlaydi;

- hisoblash jarayonida ustunlik;

- vaqtni sezish;

- mushaklarning chidamliligi;

- nutqni nazorat qilish;

-qoidalar chap yarim sharda saqlanadi va bilim zaif bo'lganda foydalaniladi;

- o'zini boshqarish erta rivojlanadi;

-musiqiy ritm.

O’ngyarimshar assimetriyasi:

-tananing chap tomonini boshqaradi ma'lumotlarning ko'p qismini chap quloq, ko'z, chap qo'l, oyoqdan oladi;

- umumlashtirish, deduksiya, konkretlashtirish, tizimlashtirish, sintezlash operatsiyalarini amalga oshiradi, obrazli-emotsional, evristik, yaxlit fikrlash kabi xususiyatlarga ega;

-turli qismlardan ma'lumot tuzadi;

- afzalligi - geometriya, shaxmat;

- mukammal fazoviy orientatsiya;

- harakatlarni yuqori muvofiqlashtirish;

- nutqning to'g'riligini nazorat qilmaydi;

- zaif grammatika;

- konsolidatsiyalangan (mustahkamlangan) bilimlar o'ng yarim sharga o'tkaziladi va u erda saqlanadi;

- o'zini o'zi boshqarishning zaifligi;

- ohang munosabatlari.

B.Beliy aqliy faoliyat turlari turlicha bo‘lgan kishilar o‘rtasidagi farqlar haqida to‘g‘ri gapirgan: “O‘ng yarim sharda yashaydiganlar o‘rmon ortidagi alohida daraxtlarni, chap yarimshardagilar esa alohida daraxtlar ortidagi o‘rmonni ko‘rmaydilar”.

Miya, shubhasiz, fikrlashning bir-birini to'ldiruvchi komponentlari sifatida kontekstni tashkil qilishning ikkala usulini birlashtirib, bir butun sifatida ishlaydi. I. Sauniere va R. Sperry so'zlarini asos qilib olish mumkin: "Chap yarim sharni o'rgatish orqali siz faqat chap yarim sharni o'rgatasiz, o'ng yarim sharni o'rgatsangiz, butun miyani o'rgatasiz!". Kognitiv faoliyatni tashkil qilishda ularning mustaqil ravishda alohida ishlashi mumkin emas albatta.

Shuni ta'kidlash kerakki, turli xil dominant yarimsharlarga ega bo'lgan odamlar ma'lumotni qayta ishlash va eslab qolish uchun turli xil strategiyalardan foydalanadilar degan g'oya yangi emas, ammo nazariy tadqiqotlar hozirgi kunga qadar ta'limda qo'llanilmagan, ehtimol bu tizimni amaliy qo'llash ancha qiyin ish bo’lganligi sabablidir.

Mavjud vaziyat shundan iboratki, o'qituvchilar "ta'lim tizimida og'zaki ko'nikmalarni egallash va analitik fikrlashni rivojlantirishga e'tibor qaratish muhim noverbal qobiliyatlarni rivojlantirishga e'tibor bermaslikka olib keladi" degan g'oyani taklif qilmoqdalar. O'qituvchilar bu yo'nalish an'anaviy ta'lim doirasida o'zlarini topa olmaydigan ko'plab o’quvchilar uchun vaziyatni sezilarli darajada yaxshilashi mumkinligini his qilishadi, ammo ularda neyropsixologik ma'lumotlardan qanday foydalanish bo'yicha aniq tavsiyalar yo'q.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Cyberleninka.ru.

2. Nurmuxamad Duisenov “Intellektual tizimlar yordamida asosli qaror qabul qilish”; “ResearchGate”; January 2021.

3. Muxitdinova Nigora Mexriddinovna “Bolalarni intellektual rivojlantirishda jismoniy mashqlarning o’rni va ahamiyati; “Ta’lim va innovatsion tadqiqotlar” jurnali (2022 yil № 9) ISSN 2181-1709.

4.. Эгамбердиева Н. М, Салиева З.Т, Далимова Н. М. Турдиева Н.М, Рўзиева Г. А, Исмоилова Х. Т. “Инновационные подходы к воспитанию и обучению”, Ташкент – 2020.